

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն տեղի համար ուր այս րոպդի մուտքը արգելուած չէ, ամբողջ 15րդ շրջանի (9-րդ դաս. — 900 մայիս) բաժնորդագրին է 20 Փր. կանխիկ: Կարելի է նաև բաժնորդագրուել քանի ամսի համար որ ուզուի, ամեն մէկ ամսականը 2 1/2 Փր. հաշուելով և 1900 մայիս ամսէն աւելին չանց- նելու պայմանով:

Հրատարակող և ծրարող: Մ. PORTOUKALIAN, Rédacteur du journal Arménia. MARSEILLE (France).

ԺԵ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 4

1899 ՕԳՈՍՏՈՍ 12

1899 ՅՈՒԼԻՍ 31 (Հ. Տ.)

ՇԱՐՈՒՄ

Կը հրատարակուի Դ. և Երթ. օրեր

ՊԱՏՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կա- ճասութիւնը կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պար- տաւոր չէ վերագրածուել չհրատարակուած ձեռագիրները: Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Ծանուցման 1 միլիակ իւրը 1 սանդղակարժէ. 1 գլխագիրը 2 սանդղակ: Les annonces, en français et en arménien sont reçues, aux bureaux de Rédaction: Rue Glaudivès, 17.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ "ԱՐՄԵՆԻԱ" ԺԵ ՇՐՋԱՆԻՆ (1899 ՕԳՈՍՏՈՍ — 1900 ՄԱՅԻՍ)

Բաժնորդագրութեան պայմաննե- ները նորից կը մնան: Ամբողջ 15րդ շրջանի (1899 ՕԳՈՍՏՈՍ. 1900 մայիս) բաժնորդագրին է 20 Փրանգ: Իսկ անոնք որ 1899 ՕԳՈՍՏՈՍէն բաժնորդ չեն գրուիր և չարունակեր մինչև 15րդ շրջանի վերջը, ամսական 2 1/2 Փր. բաժնորդագրին պէտք է վճարեն: Մէկ շրջանի ամիսներէ բաժնորդագրու- թիւնը միւս շրջանի ամիսներին հետ խառնելով տարեկան բաժնորդագրու- թիւնը հաշուելով:

Անոնք որ Արմենիայի Օմանդակ կը գրուին, իրենց համար ստացած մէկ օրինակ Արմենիայէն զատ՝ որի բաժ- նորդագրին 20 Փր. է, քանի՜ օրի- նակ Արմենիա որ ուզեն, կը զրկուի իրենց հասցէով և իրենց ծրարի մէջ գրուած, ամեն մէկ օրինակի տարե- կան բաժնորդագրին 10 Փրանգ և կամ որ նորին է, ամսական մէկ Փր- անգ միայն հաշուելով:

Ամեն ազգի ու երկրի մէջ ընդուն- ուած սովորութիւն մ'է որ ԼՐԱԳԻՐ- ՆԵՐԻ ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՆԵՐԻ ԿԸ ՎՃԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԴԻԵՐՈՒ- թեան համար կարելի է նաև 20 Փր. մաս առ մաս վճարել կանխիկ, 2 կամ 4 ամիսը անգամ մը 5 կամ 10 Փր. զրկելով:

ԾԱՆՈՒ ԳԻՐԲԵՐ

Արմենիայի խմբագրատան մէջ ծա- խու գտնուած գիրքերի մանրամաս ցուցակը հրատարակուած է Արմենիայի 14րդ շրջանի 77, 78, 79, 80 և 81 թիւերին մէջ:

Այդ թիւերէն յատկապէս աւելի տպած լինելով, պատրաստ ենք ձերիս. պէս զրկել անոնց որոնք կը փափա- քեն մեր գրադրուցակներ ունենալ, եթէ գտնէ 50 սանթիմ զրկելով գիրք ուզեն մեզնէ նախապէս. այդ ուղուած գրքի ծրարին մէջ գրուելով կը շըր- կուին գրադրուցակներն ալ:

Ամեն երկրի փոստերը, քանի՜ սան- թիմի համար ալ լինի, մանտաւը փոստ կուտան մեզ վճարուելու համար Մարսէլի մէջ:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայերը կովկասում. — Ռուսիա ապաս- տանած Հայերը. — Հայերի կացութիւնը Թիւրքիայի մէջ. — Տեղական. — Ազգ. — Նոր հրատարակութիւններ. — Պաղտատի եր- կարողին. — Տիվիլ ծովափայլ եւ սուլթան Համիտ. — Պարսկաստան. — Պարսկաստա- նի արտաքին գործերի նախարարի մանց. — Տ. Տիքասի մանրագրութիւնը. — Ար- տասանման լուրեր. — Ծանուցումներ:

ՀԱՅԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

(Շար. Յրդ րուսէն եւ վերջ) Կաթողիկոսական իրաւասութեան են- թակայ եղող հաս չհասի և ամուսնալու- ծական ամուսնական խնդիրները համար հրամանագրուեցաւ որ յետ այսու քըն- նուին և վճուելին սինոդին մէջ և ոչ թէ Կաթողիկոսին անհատական հեղինակութեամբ: Յիշէ՛ք ասելով, որ Կաթողիկոսութիւնը իրաւ արդարացութիւն կողմէն էլ կուեն- նար. սակայն այս պարագայում արդա- րութեան նկատմամբ չէր պատճառ որ խնդիրը մէջ նետուեցաւ, որքան ներկայ պրօկուրորի թեւադրութեամբ կաթողի- կոսական արտօնութիւններէն մի հատ ալ ջնջուլու չանք:

Աւելի լաւ չէ՞ր լինի արդեօք, որ մեր եկեղեցական բարձր իշխանութիւնն ինք նախատեսելով ժամանակի պահանջները ամուսնական և նման խնդիրներին առ- թիւ, որոշէր հասարակայնի լուսամիտ օ- ղնները և այդպէս տեղի չտրուէր դժ- գոհների աւելացմամբ արտաքին խիստ անհաճոյ միջամտութիւններին մեր եկե- ղեցական ներքին խնդիրներին մէջ:

Ինչ որ է. այս և այսպիսի շատ բաներ մեզ ենթադրել և նախատեսել կուտան այն պարագան, որ հայ կաթողիկոսու- թիւնը, եթէ չլինին արտաքին կարգի զօրաւոր շարժումներ, դատաւար- տուած պիտի լինի մօտիկ ապագայում ոչնչանալու, ինչպէս այժմ գրէթէ՛ ոչնչ- չացել է իր նշանակութիւնը, Գուցէ դեռ մի ժամանակ էլ, քանի որ Ցաճկահայերը իրանց կապած պահելու պէտք ունին Ռուսեր, միայն և կաթողիկոսութեան ա- նունը. իսկ անկէ՞ վերջ...:

Հայ տարրը կովկասում աչքի փուշ է դառնել և Հայերի յաջողակութիւններն ու յառաջդիմութիւնը յորի մշտական ցաւ: Եւ հաւանական ալ չէ որ կառավարու- թիւնը փոխէ իր սկսած ուղղութիւնը որով և արելի է դժբաղդարար սպասել միշտ նորանոր խիստ՝ որոշումներին:

Կովկասում, չինայած որ Ռուսիոյ ա- մենախիտ բնակած տեղերէ մին է, տե- ղական ուսու տարրը զօրացնելու համար նոր նոր ուսու գաղթականներ բերելու ու բնակեցնելու հարցը վճռուած ու գոր- ծադրուել մէջ է: Այդ գաղթականնե- րին ընդարձակ դիւրութիւններ ընծայ- ւում են: Գործարաններում ոչ օրթո-

առնների համար որոշուած են ամենա- խիստ պայմաններ որ նրանք այդ տեղեր չի մտնեն: Ամենուրեք բացուած են կա- ռավարութեան նախաձեռնութեամբ ընդ- հանուր վաճառատեղիներ և իրանք հայ- թայթում են և վաճառում ամեն տեսակ իրեր ուսու զինուորական մարմին, գոր- ծաւորներին, պաշտօնեայիններն և այլն: Եւ այսպէս, եթէ չլին եղած Բագուի և հայդարամտէրներին գործառնութիւնները, կարելի էր որոշ տեսակ թէ ինչպէս ար- դէն Հայեր սկսել են այդ խիստ մրցման տխուր հետեանքները կրել: Թիֆլիսում մանաւանդ օրէց օր Հայերի (էսնաֆ դա- սակարգն) աղքատանալը աչքի կընկնի:

Թէ ո՞ր պիտի հասնի այս ճնշողական դրութեան վերջը. դժուար է երեւակա- յել. մանաւանդ ցաւալի: Յաւալի է նրա համար որ, ինչպէս արդէն յիշել եմ, հայ տարրը կովկասում երբեք չէ ունեցել և չունի հակակառավարական ընթացք զրպէս ճշնութեամբ ցոյց տալ: Այդ հան- դամանքն լաւ յայտնի է նոյն իսկ կառա- վարութեան, բայց ի՞նչ օգուտ որ անհե- տեանք է մնում, և Հայերին այն վիճակի մէջ դրել են որ կամայական պիտի ծնի և նրանց սրտում առեւտրութիւնը: Ինչ չու՞նայ ամենը—Որովհետեւ Հայ են և յառաջդիմելու ընդունակ. և ոչ թէ միւս ներքին պէս դիւրակալել, դարձաւ ու յիմար:

Կարգ մը կառավարութիւններ իրանք են ծնեցնում իրանց հպատակների սըր- տերում դժգոհութեան զգացումներ. որպէսզի յետոյ իրաւունք ունենան ի- րանց հակաբնական և անարդար ընթաց- քը արդարացնելու: Թուրքիոյ պէս մի երկրում, մահմեդականութեան արմա- տացած դրութեան մը հետեանք կարելի էր համարել այդ և ոչ բողոքական կառա- վարութեան. բայց երբ այդ վիճակէ գինը լուսաւորեալ ցոյց տուող մի մեծ ազգի մէջ, հանդէպ հպատակ բայց հա- լատարիմ մի փոքր ազգի, յատուկ կան- խամածուած ծրագրով մը, մարդ կա- մայ ակամայ նողկանք և պիտանք կըզգայ: Արդեօք մի բան կը շահի՞ն այդպիսի- ներ:

ՄԵՆ ՍԷ

ՌՈՒՍԻԱ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ՀԱՅԵՐԸ

Թիֆլիսէն գրուած մասնաւոր նա- մակէ մը կը տեղեկանանք թէ կովկաս ապաստանած Թիւրքիացի Հայերին իրենց հայրենիք վերագրած խնդիրը դեռ երբեք նպաստաւոր լուծում մը ունեցած չէ, թէ և երբեմն երբեմն այդպիսի ուրախառիթ լուրեր կը տա- րածուին Օսմանեան կառավարութիւ- նը կը շարունակէ ամենախիստ զգու- շութիւններ ի գործ դնել արգելելու համար Հայերի Թիւրքիա վերագրա- ձը. ոչ միայն փախստական գաղթա-

կաններին, այլ և կոտորածէն շատ ա- ռաջ կամ վերջ եկած Հայերին դէմ ալ արգելքներ կը հանեն և չեն թո- ղուր իրենց հայրենիք վերագրուալ: Այդ կարգի բազմաթիւ վանեցիկներ, ասկէ ոչ շատ ժամանակ առաջ, Օրկո- ֆի սահմանագլխէն յետ վերագրաւոր- ւած են. իսկ մի քանիներ որոնք տաճ- կական սահմանէն ներս յառաջանալու քաջութիւն ունեցած էին վստահելով իրենց կանոնաւոր անցագրերի վը- րայ, ձերբակալուած և Պայագլիտ տար- ուելով խիստ հսկողութեան տակ բան տարկուած են: Ատոնց մէջ կը գըտ, նուր և վանի Երեմեան ուսումնարանի յայտնի ուսուցիչներէն Տ. Մարտիրոս Նալբանդեան որ կոտորածէն մէկ տա- րի վերջ թիֆլիս եկած էր իր անձնա- կան գործերի համար: Թէ և ասոնց բանտարկուելէն ի վեր բաւական ժա- մանակ անցած է, բայց մինչև այժմ դեռ հաստատ լուր մը չէ առնուած թէ ի՞նչ եղած են արդեօք. ցարք ո՛չ վան զրկուած են և ո՛չ ալ կովկաս վերագրածուած:

Ցաւօք կիմանք նաև որ ասկէ 7- 8 տարի առաջ վանի մէջ թիւրք կա- ռավարութեան հետապնդումներէն փախած և թիֆլիս ապաստանած բը- նիկ վանցի ժամագործ վարպետ Մեռ- րոպ անուն ազնիւ ազգային մը յուլիս 19ին (Հ.Տ.) թիֆլիսի կուր գետին մէջ լողանալու միջոցին խեղդաւած եղեր է, բողոքովին անտէր թողնելով իր այրի քոյր և անոր մանրիկ զաւակներ որոնք իր հետ մէկտեղ կապէին թիֆլիսի մէջ:

ՀԱՅԵՐԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԹԻՒՐԿԻԱՅԻՆ ՄԷՋ

«Մեմֆօր»ի մէջ այս վերնագրի տակ հրատարակուած է երկար թըղ- թակցութիւն մը որի մէջ փաստերով ցոյց տալէ յետոյ թէ 1846ին Բէշլու փաշայի գծած քաղաքականութիւնն է որ սաստկապէս կը գործադրուի այժմ Հայերը բնաջնջ դարձնելու և այդ նպատակով ալ իրենց պատրիարքի աղքեցութիւնը կոտորելու համար իր ժողովրդի առջև, կը շարունակէ հե- տեաւ կերպով:

«Վերջերս Օրմանեան պատրիարքը Երևաղի պալատը գնաց և Հայաստա- նի թշուառ կացութեան վրայ մի եր- կար յիշատակագիր յանձնեց առա- ջին քարտուղար Թահսին պէյին: Իր

այդ յիշատակագրի մէջ կը չեղտէր մասնաւորապէս դատական նախարարի գործունեութիւնը վրայ որ կուգէ Ստի կաթողիկոսութիւնը Գ. պօլսի պատրիարքարանի իրաւասութեանն դուրս հանել, ներքին գործերի նախարարի այն որոշման վրայ որով արգելուած է զաւանդակ ունէ հայի կ. պօլսի մէջ բնակիլը եթէ արգէն հոն հաստատուած և ամուսնացած չէ, հայ վաճառականներին մէկ նահանգէ ուրիշ նահանգ երթալով պտոյտներ առնելու խնդիրքներ մերժման վրայ, անընդհատ ձերբակալութիւններին վրայ որոնք նոյն իսկ առանց ունէ պատուակի կը գործադրուին մայրաքաղաքին մէջ և գաւառներն այն աստիճան որ ա՛լ տեղ չէ մնացած ընդունելու բանտերին մէջ ամեն օր բերուած հայերը, Հայաստանի մէջ տիրող ծայրայեղ թշուառութեան վրայ, ժողովուրդը կոտորող սովին ինչպէս նաև այդ հազարաւոր դժբաղդ չքաւորներին նպաստներ բաշխուելուն դէմ տեղական իշխանութիւններին հանած դժուարութիւններին վրայ: Կը վերջացունէր իր այդ յիշատակագիր վեհապետին գլխութիւնը հայցելով և իր հայ հպատակներին հուսադրութեան վրայ վստահացունելով փառիշտ հը:

«Այդ յիշատակագիր արդիւնք մ'ուռնեցա՞ւ: Սաշափը յայտնի է որ սուլթանը արժան համարեց իմացունել պատրիարքին թէ իր խնդիրքներ լաւ ընդունելութիւն գտած են և թէ քիչ ատենէն կայսերական իրաւունք պիտի ելնէ իր խնդիրքներ գործադրութիւնը հրամայող: Այդ խոստման վրայ Օրմանեան պատրիարքը բոլորովին ուրախ մեկնեցաւ պալատէն և կ.պօլսի հայ լրագրիւններն ալ փութացին աւել տել այդ բարի լուր: Բայց շուտով հարկ եղաւ հիասթափուիլ: Այնչափ անձկանօք սպասուած իրաւունքն չհրատարակուեցաւ և գործերը կը մնան դեռ միևնոյն վիճակի մէջ որի դէմ կը բողոքէր պատրիարքը: Ոչ միայն այդչափ, այլև Ամեն Օրմանեան Բ. Դուռէն հրաւիրուեցաւ որոշ բացատրութիւններ տալու մի մէ՛ծ դաւադրութեան վրայ որի գլուխը կը գըտնուէր Ռոտոսթօի առաջնորդը:

«Երկու ամսի չափ կայ որ Ռոտոսթօի Հայերի առաջնորդը որ նոր նշանակուած էր այդ պաշտօնին, էջմիաթին կերթար կաթողիկոսէն եպիսկոպոս ձեռնադրուելու համար: Երբ ոստիկանութեան նախարարին ներկայացաւ իր անցած թուղթ ստանալու համար, շատ քաղաքավար կերպով իրմէ խնդրեցին որ բարեհաճի նախարարի քննութեանը ենթարկել եթէ իրեն հետ մէկտեղ թուղթեր և վկայագիրներ ունի տանելիք: Առաջնորդը, առանց ամենափոքր դժուարութիւն մը յարուցանելու, այդ հաւատաքնութեան տեսակէն եղող ձևաւ կերպով ձեռնադրուեցաւ և ի միջի այլ թուղթերի, Անատոլիոյ հայ որբանոցներին և Զորուի ու Ռոտոսթօի լուստարչական եկեղեցիներին համար հանգանակութեան ցուցակ մը յանձնեց: Այս գործի վրայ երկարօրէն հարցումներ ըրին իրեն և ուղղուած

բոլոր բացատրութիւնները տուաւ: Վերջապէս ազատ թողուցին զինք իր ձանքորդութիւն շարունակելու: Միայն թէ հանգանակութիւնների ցուցակը պահեցին ոստիկանութեան նախարարի պաշտօնատան մէջ: Եպիսկոպոսն էջմիաթէն վերադարձին, ոստիկանութեան նախարարութեան պահանջեց այդ թուղթ որ իրեն պէտք էր իր ձեռնարկած աղքատասիրական և բարեպաշտական հանգանակութիւնը շարունակելու համար: Կերեւ թէ ժամանակ անցնելով ոստիկանութիւնը նոր բան մը իմացած և գտած էր: արգէն այդ տեսակ գեղեցիկ գիտելիք անելը ոստիկանութիւնն իրեն սովորութիւն չինած է: Ռոտոսթօի առաջնորդը յեղափոխական քոմիթէներին անդամ է եղեր և իրեն վրայ գտնուած հանգանակութեան թուղթն ալ ուրիշ բան չէ եղեր, այլ դաւադրութեան անուններով ցանկ մը: Ատոր վրայ, Ամեն Օրմանեան պատրիարքէն պահանջուեցաւ որ առանց փախուստի խօսքեր ընելու և առանց երկար բարակ դարձումների, կարճ ու կտրուկ կերպով բացատրութիւն տայ այս անցած դարձումներին վրայ: Մինչև որ Ամեն Օրմանեան յաջողի Ռոտոսթօի առաջնորդին դէմ եղած այս մեղադրանքի անհիմն ալլանդակ բան մը լինելը ապացուցանելու, անշուշտ այս միջոցին շատ անպատեհ կը լինի եթէ ելնէ Հայերի գանգատներին գոհացում տալիք իրաւունք մը հանելու համար սուլթանի ըրած խոստման գործադրութիւնը պահանջէ: »

ՏԵՂԱԿԱՆ

Հետզհետէ եկած լուրերը կը հաստատեն չոգենաւային «Բաքէ» ընկերութեան Սամսոնի գործակալութեան հոս եկած հեռագիրը թէ տեղական իշխանութիւնները արտասահմանէն եկած Հայերին ա՛լ թոյլ չեն տար ցամաք ելնելու:

Մի խուճառ ձանքորդ Հայեր որոնք իրենց հայրենիք վերադառնալու համար Մարսելյ իկած մնացած են և որոնք Ամերիկայի մէջ ազգային խնդիրներին բնաւ չխառնուելով մի քանի տուր շահելու և հայրենիք իրենց ընտանիքի զրկելու համար աշխատած են հոն, այդ խեղճ Հայեր դեռ թիւրքիա չվերադարձած թիւրք կառավարութեան նորօրինակ խստութիւններին առջև չուարած մնացեր են հոս: Մի խնդրագիր զրկեցին կ.պօլսի Օրմանեան Ս. պատրիարքին իրենց կացութիւն յայտնելով և իրենց դէմ հանուած զուր և անտեղի արգելքին դէմ իր պաշտպանութիւն խնդրելով:

Ա. Զ. Դ.

Մեզ իմաց տրուած է որ Ամերիկայէն հեռագրով դրամ եկած կայայտեղ Պէրկասի դրամատան, Գրիգոր Մանասեան անուն անձի մը համար: Հեռագիրը Չ չաբար չափ կայ որ եկած է, բայց Ամերիկայէն այդ նկատմամբ ունէ նամակ ընդունուած չէ

դեռ. իսկ Գրիգոր Մանասեան անունով անձն ալ ցարդ երևան ելած չէ:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՆԻԹԻՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ ստացած ենք հետեւեալները.

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ (Մեր կեանքէն). Գրեց Վ. Շահնէի. Նիւ Եորք. տպգր. էլիաս Խալաֆ և ընկ. 1899. (Կը պարունակէ 4 սորայող վէպիկներ, «Հարկահաններ, Մամէ, Պարկ մը ցորեն և Պուտ մը արիւն», որոնք այլևայլ թերթերի մէջ հրատարակուելով ընթերցողներէն գնահատուած են արգէն: Հեղինակը, Վ. Շահնէի, որ մեր և «Նոր կեանք»ի ընթերցողներին ծանօթ է արգէն, կը խոստանայ առանձին հատորով մը հրատարակել «Վէպիկներ ու Պատկերներ» անուն ստուար երկասիրութիւն մը եթէ իր այս փոքրիկ գրքոյի քաջաբերութիւն գտնէ որին իրաւունք ունի Պատկերները յուզել են և առնուած են թիւրքահայաստանի կեանքի տեսարաններէն ուր ծնած և մնած է հեղինակը: Գինն է 15 սէնթ և կը ծախուի Նիւ Եորք, հեղինակին մօտ:

DU LAIT MATERNISÉ et spécialement du lait de Backhaus dans l'alimentation du premier âge, par le Dr. JOHANNES ARTIGNAN ancien externe des hopitaux. Nancy. 1899. (Տիւր Թովհանէս Արթիգնանին իր բժշկական տօքթօրութեան վկայական (տիքթօն) ստանալու համար Նանսիի բժշկական ֆաբրիկէին ներկայացուցած քիզն է որ մեծապէս գնահատուած է քննիչ ժողովին:

Կը շնորհաւորենք Տ. Տօքթօր Արթիգնանը բժշկական տօքթօրութեան փառաւոր վկայականն ստանալուն համար, մանաւանդ որ իրեն գրական մշակ և պաշտօնակից ծանօթ է արգէն հայ ընթերցող հասարակութեան, երբեմն կ.պօլսի «Հայրենիք»ին մէջ իր հրատարակած օգտաւէտ և հետաքրքրական յօդուածներով:)

ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՔ. Կազմախօսութիւն, բնախօսութիւն և առողջապահութիւն ի պէտս չափահասի: Գրեց Տօքթ. Ն. Տադաւարեան Ազատ(1) ի գիտութիւն, Ճարտարագէտ երկրագործ, Վկայեալ մանրէագէտ Բարիգու Բասթօրեան ուսումնարանէն, Բժիշկ ազգ. և Ֆրանսական հիւանդանոցաց կ.պօլսոյ. կ.պօլսի, տպգր. Բ. Մատթէոսեան. 1899. (Թէ՛ ամուսնացած և թէ՛ ամուրի երկու սեռէ երիտասարդներին համար ալ կարեւոր հրատարակութիւն մ'է այս որով իրենց գործարանական կազմուածքին և անոր առողջապահական պէտքերին ծանօթանալով զերծ կը մնան շատ մը հիւանդութիւններէ:) Գինն 6 զրուշ. կը ծախուի կ.պօլսի:

ՊԱՆՏԱՏԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Պէրլինի «Լօքալ Անձէթէթ» լրագիրը կըսէ թէ արմատական ընկերու

(1) Licencié en les lettres. 1008.

թեան պատուիրակութիւնը որ օգոստոսի վերջէն կ'ընկերէն պիտի մեկնի Լնկիւրի. Պաղտատի երկաթուղիի գիծը ուսումնասիրելու համար, հետեւեալ ուղեգիծը պիտի բռնէ: Լնկիւրիէն պիտի երթայ Կեսարիա, յետոյ Սեբաստիա, Մալաթիա, Տիգրանակերտ և Մուսուլ: Տիգրիսի ձախ ափէն պիտի իջնէ մինչև Պաղտատ: Վերադարձը եփրատի գծով պիտի լինի մինչև Պիլէճիգ. այդտեղէն պատուիրակութիւնը պիտի երթայ Բոնիա, Մարաշէն և Էրէջլիէն անցնելով:

Այս ուղեգիծը, կըսէ յիշեալ լրագիրը, ցոյց կուտայ թէ ի՞նչ պիտի լինի պատուիրակութեան ծրագիրը: Նա պիտի որոշէ թէ Հայտար փաշա-Լնկիւրիի գծով թէ Հայտար փաշա-Բոնիաի գծով պէտք է երթալ հասնիլ Պարսկային ծոցը: Առաջին ուղեգիծը աւելի երկար է, բայց բազմամարդ քաղաքներ ձուլն անցնելու առաւելութիւնն ունի, ինչպէս են Կեսարիա, Մալաթիա, Տիգրանակերտ և Մուսուլ: Ատկէ դատ, քիչ մը աւելի կը մօտենայ պարսկական վաճառականական ճանապարհին և կարելի կը լինի նաև երկաթուղին միացունել Սեծովի հետ, գիծ մը երկնցունելով դէպի Կեսարիա. Սեբաստիա, Ամասիա Սամսոն: Միւս ուղեգիծը քիչ մը աւելի կարճ է և Եփրատի հովտէն կանցնի:

Ամեն պարագայի մէջ, այս երկաթուղիի շինութիւնը ԺԹ դարի ամենակարեւոր ձեռնարկներէ մին պիտի լինի. նոյնչափ մեծ արժէք ունեցող գործ մը ինչպէս էր Սուէզի պարանոցին բացումը:

Քօնեա վիլայէթի պաշտօնական լրագիրը կըսէ թէ Քօնեա Պաղտատ երկաթուղիի շինութեան խնդիրը մեծ նշանակութիւն ունի այդ նահանգի համար որի ամենապտղաբեր մասերէն պիտի անցնի Բայց ատկէ յառաջ գալիք օգուտները մինակ Քօնեայի նահանգին չեն վերաբերի: Արդեւեալ երկաթուղին Ատանաի, Հալէպի, Տիգրանակերտի և Մուսուլի նահանգներէն պիտի անցնի, Տիգրիսի և Նիքրատի հովիտներէ բերքերը փոխադրելն ալ պիտի գերացունէ, որոնք թէև Նիքրատի պէս արգաւանդ, բայց այժմ երեսի վրայ թողուած են: Այս երկիրներ երկաթուղիով պիտի մօտենան Հնդկաստանին, Պարսկաստանին և Արաբիային, այնպէս որ փոխանցումի (transit) միջերանոց մը պիտի լինին: Առեւտրի քաղաքացումէն դատ, այդ երկաթուղի պիտի նպաստէ նաև Հանրային կրթութեան և ընդհանրապէս քաղաքակրթութեան յառաջդիմութեանը և Արաբիայի համար պիտի ապահովուեն զինուորական փոխադրութիւնները:

Յիշեալ պաշտօնական թերթը - կը յարէ թէ երկաթուղին, Տորոսի և Ամասոսի կիրճերէն դատ, դաշտերէ պիտի անցնի և ատոր շինութիւնը 240 միլիոն ֆրանկով կրնայ գլուխ ելնել, մէկ հազար մէթրին 110,000 ֆրանկ ծախք հաշուելով: Այդ ծախքի համար հարկ պիտի լինի որ օսմանեան կառավարութիւնը տարեկան 23 միլիոն ֆրանկի երաշխաւորութիւն (garantie) մը ցոյց տայ: Երկաթուղիի հասոյթների պակասորդը դիւրաւ պիտի կրնայ լեցուիլ տասանորդի տուրքերի հասոյթը աւելնալով Հալէպի և Պաղտատի նահանգներին և Զորի գաւառին մէջ:

Այս գիծը Թիւրքիայի երկաթուղիներին միւս գիծերին հետ բաղադատելով և հա-

— Սերպ կառավարութիւնը ուս-
էն կառավարութենէն խնդրեր է որ
րեն յանձնուի Պուքէշի սերպական
հասպանատան թարգման Տ. Տօպրո-
ւի Սվիլոքօսիչը որ ամբաստանուած
թէ թագաւորահայր Միլանը յու-
իս ամսին մէջ սպաննելու փորձն ընող
հնէգիլիկի հետ ուղղակի յարաբերու-
թեան մէջ կր գտնուէր : Քնէգէվիչ

իւր ոճրագործութենէ մի քանի օր առաջ Պուրէշ կը գտնուէր :

Տ. Սվիլօքսիչ, որի հայրը մատ ունեցած էր 1868ին Միքայէլ իշխանին դէմ եղած ոճրագործութեան մէջ, բոլորովին կուրանայ Գնէզէվիչի հետ յարաբերութիւն ունեցած լինելը և վերջին լուրերին նայելով, նոյն իսկ ապացուցեր է թէ ինք Պուրէշէն բացակայ էր երբ Գնէզէվիչ հոն կը գտնուէր :

Քանի որ գործը այսպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուի, հաւանական է որ ուսմէն կառավարութիւնը Տ. Սվիլօքսիչը չյանձնէ սերպ կառավարութեան, թէև զայն ձեռք բերելու համար շատ ջանքեր կընէ Պուրէշի սերպ դեսպանը :

Պէլկրատէն օգոստ. 6ին եկած մի հեռագիր կըսէ թէ Միլան թագաւորահայրին դէմ եղած դաւադրութեան համար բանտարկուածներէն 7ը, որոնցմէ մին դատարանի նախկին նախագահ, մին փաստաբան, մին խմբագիր, մին վաճառական և երեքը գիւղացի են, անպարտ արձակելու է դատարանը : Ասոնք ամենքն ալ արմատական կուսակցութեան կը պատկանէին : Հարցաքննութիւնը կը շարունակուի :

Սերպիտի Ալեքսանդր թագաւորը սերպաբնակատեղիներէն մի քանիսն կողմէն պատուիրակութիւն մ'ընդունած ժամանակ որոնք եկած էին շնորհաւորել թագաւորահայր Միլանին իրեն վրայ եղած սպանութեան փորձէն ազատած լինելը, հետեւեալ խօսքերը ըսեր է. «Սերպիտի իր ներկայ գոյութիւնը կը պարտի Աւստրիա հունգարիային : Ասկէ զատ, Սերպիտի թշնամիները Աւստրիա հունգարիայի ալ թշնամիներն են» : Այս խօսքեր անշուշտ մի տեսակ զարմանք և զայրոյթ պիտի պատճառեն Ռուսիայի մէջ :

— Վիլհէլմ կայսրը Փարիզի ալմանական դեսպան Մէօնսթէր կոմսին իշխանական տիտղոս տուաւ, Լահէյի վեհաժողովին մէջ անոր ունեցած գործունէութենէն գոհունակութեան իր քանակը : Մէօնսթէր կոմսն այսուհետեւ պիտի կոչուի Տէրնպիւրկի իշխան :

— Պուրէշէն կիմացունեն որ Պե. սարապիտի մէջ գիւղացիները նորէն ոտք ելեր և ծանր անկարգութիւններ ծագեր են : Զորք ղրկուել է իրենց վրայ : Գիւղացիներէն 20ի չափ սպանուել և 16 հոգի ալ ծանրապէս վիրաւորուել են :

— Անգլիական խորհրդարանը վերաբացուեցաւ օգոստ. 9ին : Թագուհիի դահաճառին մէջ այս անգամ ոչ մի յիշատակութիւն չկայ թիւրքիտի գործերին վերաբերեալ :

Ինչպէս ամեն լրագիրներ, Արմէնիան ալ կընդունի ծանուցումներ հրատարակելու համար : անոնք որ պէտք կուենան Արմէնիայի միջոցով մէկի դիմում առնել կամ մի բան յայտարարել, պատրաստ ենք ընդունել իրենց ծանուցումներ, ըստ լրագրական սովորութեան : Ծանուցումները գրենքը նշանակուած են Արմէնիայի ճակատը, տառը վրայ հաշուելով. 1 երկաթագրի (գլխագիր) համար 2 սանթիմ

և 1 բոլորգրի համար 1 սանթիմ : 3 անգամ դրուելիք ծանուցումը գնին վրայ %ին 10 զեղչ կը լինի : 10 և աւելի անգամներ դրուելիք ծանուցումը գնին վրայ 0/0ին 30 զեղչ : Սակարկութիւն չը գտնուիր :

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆԵՐ

ՀՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

Մ. Փորթուգալեանի հրատարակած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ կը լինի Պարսկաստանի Հայերին համար որոնց կը ղրկուի փակագծի մէջ նշանակուած գրքերով :

Ա. ՀԱՅ ԳԻՒՅԱԳՆՈՒՂԻ ՄԸ (Սպառնած) Բ. ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՅԻ »

Գ. ՍԱՂՄՈՍ ԻՍՐԱԵԼԻ »

Դ. ԱՅՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ ԵՒ ԿԵՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼՂԱՐ ԱՊՏԱՄԲԱՊԵՏԱՅ (Սպառնած)

Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒԱՂՆԵՐԸ. — (Հայաստանցիների պատգամութեան տխուր հետեւանքների և էկ փոքրիկ պատկերը կը ներկայացունէ վիպական կերպով) Գին (90 սնթիմ) 1 Ֆրանք 20 սնթիմ. Զ. ԳԱՄԱՆ ԲԱԹԻՊԱՆ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ ԵՒ ԱՅԿԱՐԵՆԵՆ ԱՆԱՐԵՆԻՈՅ (Սպառնած) Է. ԼԻՆԶԻ ՕՐԵՆԻՔԸ ՏԱՃԻՆԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. (Սպառնած)

Ը. ԹԻՒՐԿԻԱԻ ՀԱՅՆԵՐՆ ԵՒ ԻՐԵՆՏ ԴՐԱՑԻՆԵՐ (Թիւրքիայի Հայերին և իրենց դրացի ազգերի վրայ վերահսկողական և ցեղաբանական ամփոփ և հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ կը պարունակէ : Թիւրքահայաստանի մէջ բռնակող այլ և այլ ազգերէ բնակիչների թուին բաղդատական մէկ ցուցակն ալ կցուած է տետրակին վերջը) Գին 50 սանթիմ (35 սանթիմ) :

Թ. «ԱՐՄԵՆԻԱ»Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ (Արմենիայի տարեշրջանի թիւերը այժմ բոլորովին սպառած և միեւնոյն ժամանակ շատերի հետաքրքրութեան առարկայ դարձած լինելով, այդ շրջանի էջ Ս Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփուած են Յուշարարի մէջ որ ութամ գիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ) (1 Ֆրանք) : 1 Ֆր. 40 սանթիմ. Ժ. ՎՐԵՃ (Պուլկարիտի մէջ Թիւրքերի արած բարբարոսութիւններէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց կուտայ թէ Պուլկարներն ինչպիսի միջոցների դիմած են իրենց վրէժ լուծելու համար) : (15 սնթիմ) 20 սնթիմ. ԺԱ. ԹՈՒՄԱՅ ԲՈՅԱՐԻՍ (Թուրքաստանի մէջ Թիւրքերի արած բարբարոսութիւններէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց կուտայ թէ Յոյներն ինչպիսի միջոցների դիմած են իրենց վրէժ լուծելու համար) : (0,15 սանթիմ) 20 սանթիմ :

ԾԱՆՈՒ ԳԻՐՔԵՐ

Արմէնիայի խմբագրատան մէջ ծախու կը գտնուին հետեւեալ գիրքերը որոնց առջեւ նշանակուած գրքերին մէջ հաշուուած է նաեւ զրկելու փոստի ծախքը :

Ծրարները ապահովագրուած (recommandé-registré) ստանալ ու

զորները պէտք է որ ամեն մէկ ծրարի (մինչեւ 2 քիլո) համար 25 սանթիմ ապահովագրութեան ծախքը վճարեն :

— ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ.

(Յատկապէս պատրաստուած Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց Հայ գաղութաններուն կեանքի, ժամանակի և դրամի խնայողութիւն ընել տալու հարկ եղած գիւրութիւններն ընծա. յիշու համար) : Աշխատասիրեաց Պետրոս Ռ. Թորոսեան. Տպագր. Նիւ Եորք, Էլիաս Խալաւ և ընկ. 1897 : Ամերիկա գնացող Հայերին և կամ արդէն հոն գտնուողներին համար շատ կարեւոր գիրք է : Գինն է 1 Ֆրանք և 25 սանթիմ :

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒ

(Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՅ ԿԵՆՏՐԵՆ ԱՆՆՈՒԱՆ ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ԳՐԵՑ ԱՊԼՂԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը ներկայացունէ ընտանեկան տխուր պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ անբարոյական մի հայր իւր ապականուած վարքուբարքով որչափ չարիքների պատճառ դարձած է և վերջ Վերջոյ ինք ալ իւր որդու ձեռքով սպաննուած և անհետացած է աշխարհէ : Գին 1 Ֆրանք, (75 սանթիմ) :

Արտուր Հայաստանի կամ Տեղեկագիր Բալուայ, Քարբերդու, Չարսանճագի, Ճապողուրի և երգչկայու : Յաւելուած ըստ խնդրանաց ազգասիրաց «Խիզան գաւառ» : Աշխատասիրեաց Պոլոս Ծ. Վ. Նաթանեան. 2 Ֆրանք :

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՅ (1794-1894) ՅՈՒՇԱՐԱՐԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Հայ ազգին մէջ լրագրի սկզբնաւորութեան դարադարձին առթով 1894 թուականին հրատարակուած այս միաձալ գիրքով և լուսատիպ (phototypique) շքեղ պատկերի մեծութիւնն է 50x35 հարիւրորդամէթր և տպուած է 70x45 հարիւրորդամէթր քարտուի (carton) վրայ այլ և այլ բնագրով : Մէջտեղը գրուած է հայ լրագրութեան հիմնադրին, Տ. Յարութիւն Բէնի. Շմաւոնեանի, պատկերը և բոլորովին 1894ին հայերէն լեզուով հրատարակուող բոլոր լրագիրները, անոնց գրէթէ ամենքի խմբագրապետների պատկերներով :

Գինն է 4 Ֆրանք, ճանապարհածախքը մէկտեղ հաշուած. իսկ Պարսկաստանի համար 2 Ֆրանք և 50 սանթիմ :

Գաղեկքերեան Հ. Գ. — Պատմութիւն Հայ լրագրութեան ի սկզբանէ մինչև մեր ժամանակը. Հատոր Ա. 1794-1860 : Մէկ լուսատիպ պատկերով : Գինն է, ճանապարհածախքով մէկտեղ, 2 Ֆր. և 50 սնթիմ :

Վերագրեալ թէ՛ պատկերը և թէ՛ գիրքը կարելի է ստանալ Արմէնիայի խմբագրատունէն, արժէքը կանխիկ զրկելով :

ԻՆՔՆՈՒՍՈՒՅԻՑ ԱՆԳԼԻԵՐԵՆ ԼԵՋՈՒԻ
Յօրհեց

ՊԵՏՐՈՍ Ռ. ՓՈՐՓՈՒՅԱՆ

Այս գիրքը պատրաստուած է յատկապէս Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց մէջ գտնուող Հայերուն Ամերիկեան Անգլիերէն լեզուն ամենապարզ ձևով սովորեցնելու համար : Ինքնուսուցիչը յօրինուած է գերմանական և ամերիկեան մանրավարական սկզբունքներուն վրայ հիմնուելով, և յարմարեցուած է մարդկագիտութեան ու իմացական փիլիսոփայութեան նուազոյն պահանջներուն և Ամերիկայի Հայոց իմացական կարողութիւններուն ու տեղական պահանջներուն : Առաջինն է իր տեսակին մէջ :

Կը բաղկանայ աւելի քան 350 երեսներէ և կը պարունակէ աւելի քան 3,000 ամենէն շատ գործածուած բառեր : Ամեն բառի առջև դրուած է նոյն բառի ամերիկեան մարտնչի անգլիերէն հնչումը և ամերիկեան նշանակութիւնը : Գիտական բառերու առջև աւելցուած են քերականական, պատմական, աշխարհագրական, աստղագիտական, չափաբերական և ընկերաբանական զանազան ծանօթութիւններ : Գինն է 40 Ֆրանք (2 տոլար) Մարտէյի մէջ : Մարտէյէն դուրս ղրկուելու համար 40 Ֆր. և 80 սնթիմ :

ԺՔ

ՀՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
ԳՐԱՄ ՈՏԱՆԱՌՈՐՆԵՐԵՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած հայերենասիրական ոտանաւորներէ մի քանիսն ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իրեն նմոյշներ զանազան քաղաքների մէջ և զանազան տպաւորութիւնների տակ իւր երբեք գրած ոտանաւորներին որոնք ժամանակին հրատարակուած չի լինելով կորսուած են այժմ : Այն մի քանի ոտանաւորներ որոնք իրեն նմոյշ ամփոփուած են այս տետրակի մէջ, ցիր և ցան կը գտնուին Կ. Պոլիս տեղադրուած ազգային երգարաններին մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւնն վաղուց արդէն արգիւտուած է, և Ասիա և Արմէնիայ լրագիրներին մէջ : Նմոյշներէ մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տրուած են նաեւ թէ այդ ոտանաւորներ ինչ տպաւորութիւնների տակ ներշնչուելով գրուած են : Գին (40 սանթիմ 15 սանթիմ) :

ՏԵՐՈՒՆ—ԻՄԲԱԳԻՐ
Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԻԵԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Le Gérant : François CARRIERE
Imp. M. Schickler, 9, Quai du Canal, Marseille.